

ԼԵՎՈՆ ԱՐՄԵՆԻ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆՑ
(ծննդյան 125-ամյակին)

Լրացավ ականավոր գիտնական, ՀՍՍՀ ԳԱ թղթակից անդամ, պրոֆեսոր Լևոն Արսենի Վարդանյանցի ծննդյան 125 ամյակը: Լ.Ա. Վարդանյանցը ծնվել է 1883թ. սեպտեմբերի 28-ին Եկատերինոդարում (այժմ Կրասնոդար), ծագումով հայ քահանայի ընտանիքում: 1911թ. ավարտել է Եկատերինոդարի արական գիմնազիան, ապա, 1918թ. Նովոչերկասկի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի լեռնային ֆակուլտետը, ստանալով լեռնային ինժեների որակավորում: Հետագա տարիներին, ընդհուպ մինչև Լենինգրադ (այժմ Սանկտ-Պետերբուրգ) տեղափոխվելը (1927թ.) Լ.Ա.

Վարդանյանցը աշխատել է Կրասնոդարի արդյունաբերական հետախուզման Հարավ-Արևելյան մարզային վարչությունում (1921-1927թթ.), Արևմտյան Սիբիրի երկրաբանական վարչությունում (1931թ.), ՄՍՀՄ ԳԱ Մեյմոլոգիական ինստիտուտում, Հյուսիս-Կովկասյան և Ազով-Սև-ծովյան երկրաբանական վարչություններում (1932-1936թթ.): 1936-ից մինչև իր վախճանը (1971թ. մայիսի 18ը), նրա գիտական գործունեությունը կապված է եղել Լենինգրադի համամիութենական գիտահետազոտական երկրաբանական ինստիտուտի հետ (ВСЕСИ): Այստեղ 1939թ. նա հաջողությամբ պաշտպանել է իր դոկտորական թեզը, ստանալով նաև պրոֆեսորի կոչում (1940թ.): Հայրենական Մեծ պատերազմի տարիներին նա Հյուսիս-Կովկասյան երկրաբանական վարչության խորհրդատուն էր, Ուզբեկստանի երկրաբանական վարչության գլխավոր երկրաբանն ու խորհրդատուն (1941-1942թթ.): 1926թ. Լ.Ա. Վարդանյանցը անդամագրվել է Երկրաբանական Կոմիտեի կազմում և դարձել Կովկասի երկրաբանական դպրոցի հիմնադիր, պրոֆ. Ա.Պ.Գերասիմովի կողմից կազմակերպված Ղրիմ-Կովկաս բաժնի ակտիվ մասնակից:

Զարմանալի է Լ.Ա. Վարդանյանցի գիտական հետաքրքրությունների չափազանց լայն շրջանակը՝ սեյսմատեկտոնիկա, շերտագրություն և երկրաբանություն, մագմայականություն և մետաղածնություն, բյուրեղաօպտիկա և երկրաքիմիա, գեոմորֆոլոգիա և չորրորդական երկրաբանություն - ահա նրա հետազոտությունների և գիտական

հրապարակումների ոչ լրիվ ցանկը: Լ.Ա. Վարդանյանը հեղինակ է ավելի քան 200 գիտական աշխատանքների այդ թվում Կովկասի երկրաբանությանը նվիրված առաջին ծավալուն ընդհանրացումներին, բյուրեղօպտիկայի տեսական հարցերին, Ռուսական պլատֆորմի բյուրեղային հիմքի երկրաբանությանը և կառուցվածքին, սեյսմատեկտոնիկային:

Սովորաբար ընդգծում են Լ.Ա. Վարդանյանցի գիտական գործունեության երեք հիմնական ուղղությունները՝ Կովկասի երկրաբանություն, բյուրեղօպտիկա եւ ֆյոդորովյան մեթոդի տեսություն, Ռուսական պլատֆորմի բյուրեղային հիմքի կառուցվածք: Այս շարքը անհրաժեշտ է լրացնել նաև Կովկասի սեյսմատեկտոնիկային նվիրված նրա հետազոտությունները:

Լ.Ա. Վարդանյանը քարտեզագրել է Կովկասի առավել դժվարամատչելի մասը՝ լեռնային Օսիան, անջատել Կազբեկի և Կախեթիայի դիաբազային գոտիները, քարտեզագրել և նկարագրել Կովկասի նեոփնտրոզիվները, քննարկել առանձին մարզերի մետաղածնության առանձնահատկություններն ու հեռանկարները: Չորրորդական ժամանակաշրջանի երկրաբանության վերաբերյալ իր բազմամյա հետազոտությունները նա ամփոփել է „Постмиоценовая история Кавказско-Черноморско-Каспийской области“, մենագրության մեջ, բացահայտելով մի կողմից նստվածքագոյացման, մյուս կողմից երոզիայի, օրոգենեզի և հրաբխայնության ինտենսիվությունը: Նշելով սառցապատման ժամանակահատվածների կապը լեռնագոյացման դարաշրջանների հետ, առաջարկել է ձյան սահմանի դեպրեսիաների սահմանի հաշվարկի նոր եղանակ:

Հարկ է հատուկ նշել Լ.Ա. Վարդանյանցի „Сейсмоструктурная Кавказа“, (1935թ.) մենագրությունը գիտական այդ ուղղության առաջին աշխատությունը: Ելնելով Կովկասի տարածքի դիսլոկացման աստիճանից նա անջատել է չորս կառուցվածքային համալիրներ՝ 1. Հյուսիսկովկասյան պլատֆորմ, 2. Մեծ Կովկասի համալիր, 3. Ռիոն-Քուրի համալիր, 4. Փոքր կովկասի համալիր, տվել նրանց բաղկացուցիչ մասերի մանրակրկիտ նկարագրությունը: Առաջին անգամ նա կազմել է Կովկասի ստրուկտուրային քարտեզը, անջատել դեպրեսիաների, ծալքավոր գոտիների խզվածքների, մեծաբեկորների առանցքային գծերը, հաշվարկել սեյսմիկ ցնցումների նվազեցման արագությունը, ենթադրել երկրաշարժերի հիպոկենտրոնների փոքր խորությունները, կազմել Կովկասի սեյսմիկ օջախների առաջին սխեման, բացահայտելով մի քանի օջախներում ցնցումների միաժամանակությունը՝ նրա պատկերավոր արտահայտությամբ երկրաշարժերի «համերգը»:

Լ.Ա. Վարդանյանցի հետազոտությունների մյուս կարևոր ուղղություններն հանդիսացան բյուրեղօպտիկան, միներալների հետազոտման ֆյոդորովյան մեթոդի տեսությունը և գործնական մասը: Անցյալ դարի 50-ական թվականներին հրատարակվեցին „Триадная теория двойниковых образований минералов“, (1950թ.) և „Триадный метод иссле-

дования двойников плагиоклаза,, (1951թ.) մենագրությունները: Մշակվեց կրկնաբյուրեղների առաջացման նոր տեսություն, ըստ որի կրկնաբյուրեղների առաջացումը ոչ թե պատահական պրոցես է, այլ տարածության մեջ բյուրեղային նյութի զարգացման աստիճանականության դրսևորում:

Լ.Ա. Վարդանյանցի բյուրեղօպտիկայի հետազոտություններին նվիրված ցիկլը ավարտվեց “Теория федоровского метода” (1959թ.) մենագրությամբ, որտեղ առաջին անգամ տրվեց մեթոդի մաթեմատիկորեն մշակված տեսությունը, ֆյոդորովյան սեղանիկի միջոցով բյուրեղների օպտիկական ինդիկատրիսայի որոշման մեթոդաբանությունը:

Լ.Ա. Վարդանյանցի կողմից մշակված նոր մեթոդաբանության սկզբունքներով հրատարակված “Тектоническая карта Кавказа” (Մ 1:1000000) քարտեզը կարևոր նշանակություն ունեցավ այդ տարածքի երկրաբանա-ստրուկտուրային կառուցվածքի վերծանման գործում:

Չափազանց մեծ է Լ.Ա. Վարդանյանցի վաստակը Ռուսական պլատֆորմի բյուրեղային հիմքի ուսումնասիրման գործում: 1957թ. նա կազմեց այդ տարածաշրջանի առաջին երկրաբանական քարտեզը (Մ 1:5000000): 600 հորատանցքերի, այդ թվում ավելի քան 350 հորատանցքերի կետերի անմիջական ուսումնասիրման ու գոյություն ունեցող երկրաֆիզիկական տվյալների հիման վրա առանձնացվեցին չորս ստրուկտուր-հասակային կոմպլեքսներ՝ 1. Ստորին արխեյի գնեյսերի և գրանիտագնեյսերի, 2. Վերին արխեյի պարագնեյսերի և պարաթերթաքարերի, 3. Ստորին պրոտոերոզոյի նստվածքա-մետամորֆային, 4. Վերին պրոտոերոզոյի թույլ փոփոխված նստվածքային ապարների: Հատկապես ընդգծվեց բյուրեղային հիմքի բարդ, բազմահարկային ներքին կառուցվածքը: Այդ աշխատանքն արժանացավ Միջազգային երկրաբանական կոնգրեսի XXI նստաշրջանի բարձր գնահատականին (Կոպենհագեն, 1960թ.): 1964թ. հեղինակների մեծ կոլեկտիվի մասնակցությամբ, Լ.Ա. Վարդանյանցի խմբագրությամբ, կազմվեց Ռուսական պլատֆորմի բյուրեղային հիմքի առավել մանրակրկիտ երկրաբանական քարտեզը (Մ 1:2500000):

Ժամանակակիցները նշում էին Լ.Ա. Վարդանյանցի անսպառ աշխատասիրությունը, պահանջկոտությունը իր և իր շրջապատի հանդեպ, ազնվությունը և սկզբունքայնությունը, գիտությանն անսահման նվիրվածությունը: Հենց այդ սկզբունքայնությունն ու խստությունը որոշակի ազդեցություն ունեցան Լ.Ա. Վարդանյանցի գիտական նվաճումների առավել արժանի գնահատման վրա, քանզի նա, անկախ հեղինակների գիտական կոչումներից և զբաղեցրած պաշտոններից, հատկապես պահանջկոտ ու սկզբունքային էր գիտական աշխատանքների գնահատման հարցում:

Լ.Ա. Վարդանյանցը սերտորեն կապված էր ՀՍՍՀ ԳԱ Երկրաբանական ինստիտուտի (այժմ ՀՀ ԳԱԱ Երկրաբանական Գիտությունների ինստիտուտ) հետ: Նրա հիմնական աշխատությունները, այդ թվում յոթ մենագրություններ, լույս են տեսել Երևանում ՀՍՍՀ ԳԱ

հրատարակչությունում: Երևան այցելությունների ընթացքում նա կազմակերպում էր երկրաբանական հրատապ պրոբլեմների քննարկումներ, արժեքավոր խորհուրդներ տալիս ինստիտուտի աշխատակիցներին և ասպիրանտներին, մնալով նրանց աշխատանքների խիստ և միաժամանակ բարյացկամ գրախոս:

1945թ. Լ.Ա. Վարդանյանցը ընտրվեց ՀՍՍՀ ԳԱ թղթակից անդամ: Նրա բեղմնավոր աշխատանքային վաստակն արժանացել է Լենինի և Աշխատանքային Կարմիր Դրոշի շքանշանների:

Ներկայումս, տասնյակ տարիներ անց, Լ.Ա. Վարդանյանցի առաջարկած մի շարք դրույթներ և եզրակացություններ այլ կերպ են մեկնաբանվում, և դա բնական է ու հասկանալի, սակայն նրա հետազոտությունների մանրակրկիտությունը, հետևությունների խստությունը ու անաչառությունը այսօր ևս հիանալի օրինակ են երկրաբանների երիտասարդ սերնդի համար:

ՀՀ ԳԱԱ թղթ. անդամ Ռ. Լ. Մելքոնյան